

SZOKODI JÓZSEF tanszékvezető adjunktus:

A KERESZTÉNY SZOCIALIZMUS NÉHÁNY KÉRDÉSÉRŐL

Az alábbi rövid tanulmány nem tart igényt arra, hogy a keresztény szocializmus koncepcióját a maga teljességében elemezze. Csupán azt a célt tűzi maga elé, hogy lényegesebb vonásaiban bemutasson egy olyan irányzatot, amely — ha fellépett a modern történelem színpadára, mint az »örök igazságok« képviselője — mindig hajótörést szenvedett. Maga az a tény azonban, hogy a társadalom fejlődésének objektív törvényei érvényesülési útjukból félrelökik a keresztény szocializmus hatástalan törekvéseit, nem jelenti azt, hogy eltekinthetünk kritikájától.

A keresztény szocializmus, mint gazdasági és politikai irányzat, hiába akarta függetleníteni magát a kizsákmányolástól, hiába tűnt úgy fel, mint a társadalmi bajok egyedüli, elhivatott orvoslója, vagy a tőkés társadalom nagy reformátori eszméje, soha nem tudott túl jutni a kizsákmányolás pusztá elismerésén, sőt mindig annak igazolójaként, alázatos szolgálojaként szerepelt.

A keresztény szocializmus eszméjének teljes csődjét igazolta a történelem, de ez a csőd még nem tudatosodott minden vonatkozásában az emberekben. Így — elsősorban a kispolgári tömegek érzésvilágából táplálkozva — aktív szerepet játszik a régi, önmagukat túlélte, reakciós termelési viszonyok védelmében. A keresztény politika és a »nemzeti« gondolat eszméje, amely a legmakacsabb vallási dogmákkal igazolt »örök magántulajdon« elvére épül, a szocializmus ellen harcoló tábor egyik szárnyát képezi.

A keresztény szocializmus eszmevilága elleni harc tehát azt jelenti, hogy szembehelyezkedünk és küzdünk egy olyan — végső kicsengésében — politikai irányzat ellen, amely kifejezője, igazolója a kizsákmányolásnak, az emberek gazdasági, politikai, jogi és szellemi megosztottságának. E tanulmány »A keresztény szocializmus eszméjének csődje« címmel készülő bővebb munkának néhány gondolatát foglalja magában.

Az egyház önigazolása

A XVIII. és XIX. század polgári forradalmi gyökerestől megrázták és kiforgatták azokat a hatalmi és tulajdonviszonyokat, amelyek »isten-től rendelt« letéteményese és élvezője addig az egyház volt. A feudális termelési viszonyok fölött győzelmet aratott új termelő erők új osztály, a burzsoázia kezébe adták a hatalmat. Ezt megelőzően és ezzel együtt

a nagy természettudományos felfedezések megdöntötték azokat a vallási dogmákat, amelyek azelőtt az embereket rettegett áhítatba kényszerítették, s amelyek ereje a legnagyobb alázatot diktálta »a túlvilági hatalom földi helytartójával«, az egyházzal szemben. A középkorban uralkodó keresztény szellemet és erkölcsiséget az új termelési módnak megfelelő, ezt igazoló szellemi irányzatok és kialakuló erkölcsi normák szorították háttérbe. Egyszóval: a polgári forradalmak mindenre kiható, minden anyagi és szellemi tényezőt átfogó ereje alapjaiban rendítette meg azt a világot, amelyet az »örök igazságok« hordozójaként és megtestesítőjeként tisztelt a vakbuzgóságra kényszerített ember.

A nagy lelkesedéssel fogadott polgári forradalmakkal, a »szabadság, egyenlőség, testvériség« jelszavával zászlót bontott új társadalmi rendszer azonban nem váltotta valóra azokat a reményeket, amelyeket az emberiség vele szemben táplált. A burzsoázia »a vallási és politikai illúziókba burkolt kizsákmányolást a nyílt, szemérmetlen, közvetlen, sívár kizsákmányolással váltotta fel« [1]. A jelszavak mögött érvényesülő új, objektív törvények, lerombolták a vagyontalan tömegek illúzióit az új renddel szemben és a gépeken való elkeseredett bosszúálláson, a szakmánbelüli és gazdasági harcokon keresztül felnövekedett új osztály, a proletariátus — megszületett forradalmi elmélete birtokában — egyre erősebb és hatásosabb ostromot indított a kizsákmányolás intézménye, a tőkés társadalom és a kizsákmányolást szülő magántulajdon ellen.

A katolikus egyház, amely gazdasági-politikai és erkölcsi hatalmának elvesztése miatt, mint sértett és háttérbe szorított fél, gyűlölködve szemlélte a burzsoázia fékevesztett kapzsiságát és mohóságát, a maga sajátos módján reagált a jelenségekre. Elérkezett számára az az idő (a XIX. sz. második fele), amikor megfelelő tények, erkölcsi és politikai tapasztalatok birtokában nyíltan porondra léphetett. Fellépése *kritikai* támadás volt a burzsoázia ellen. Miben mutatkozott ez meg? Az egyházi ideológusok a társadalmi bajokért a felelősséget a burzsoáziára, ezen belül a liberalizmusra, mint eszmei irányzatra hárították, amelynek a gazdasági életbe való behatolása (gazdasági liberalizmus) végzetes hibákat eredményezett.

Ezek közül a végzetes hibák közül a legsúlyosabb az, hogy a munkások a szocialista tanok iránt igen fogékonyakká és e tanok követőivé váltak. Ezért »elsősorban — írja Való Simon — a modern ál-liberális társadalmi rend segítségével hatalom- és uralomhoz jutott tőkepénzes osztályt, a földi javak urait illeti a vád. Mert vajon a szocialisták voltak-e az elsők, akik életcélul a földi jólét és a pénz összehalmozását tűzték ki?« [2]. Mindez végső soron annak tulajdonítható, hogy az emberek tudatából kiszorult az »Isten«, hogy a »gyönyör«, az »élvezetek« társadalmi bölcsellete kiszorította az »áldozat«, az »erény«, a »türelem« társadalmi bölcselctét, amely az »Isten által kívánt rendben való megnyugvást« biztosítaná azzal a végokkal, hogy »a jutalom csálhatatlan napja« elkövetkezik. Az anyagi élvezetek társadalmi bölcsellete — amit a liberalizmus vitt be az emberekbe — »a gazdagokat megrontja, a szegényeket pedig fellázítja« [3].

Ime, ebben és csak ennyiben tekinthetjük az egyház támadását valóban támadásnak a burzsoázia ellen és csak kritikai támadásnak (erkölcsi, eszmei), mert maguk a támadók (egyházi ideológusok) helyzetük, érdekük, felfogásuk, eszmei beállítottságuk alapján képtelenek voltak, nem mertek objektív következtetéseket levonni. Illetőleg ezek a következtetések csak a hatalom, az örök magántulajdon-adta lehetőségekkel való rossz, erkölcstelen, téves, végzetes, gazdálkodás megreformálására irányuló törekvéseket tartalmaztak.

Természetesen ez a kritikai támadás nemcsak ennyit jelentett, hanem a »bajok« orvoslásának feltételeként magában foglalta azokat a tendenciákat, amelyek világosan mutatták az egyház hatalmi törekvéseit. S ha a burzsoáziának e támadással szembeni dinamikus, vagy a támadást fel nem vevő magatartását első fokon azzal magyarázhatjuk, hogy élete nem eszmékre, hanem az adott gazdasági rendre épül, hogy objektív társadalmi törvények szülötte és hordozója, s hogy az adott gazdasági rendszer objektíve termeli ki mindazokat a tényezőket (osztályharc, szocializmus stb.), amelyeket az egyház csupán szubjektív (szellemi, vagy anyagi) termékeknek, alkotásoknak tekint, úgy másodfokon már fennáll a burzsoázia erőteljes szembenállása az egyház minden néven nevezendő hatalmi törekvésével.

*

Az egyházi harci riadót az okozta, hogy a szocialista eszmék »a munkások tömegénél készséges és termékeny talajra találtak« [4].

Ennek pedig az az oka, hogy »a munkásosztály vallási öntudatát és a vallás vígaszai iránt való érzékét elvesztette« [5]. Olyan erkölcsi »fertőbe« jutott, amelyből csak úgy lehet kiút, ha »az egyház szabad tevékenységének gyámolítása által« ismét általánossá, úrrá tesz az emberekben a »keresztény érzületet«, együtt, egyidőben a »szociális reformok« végrehajtásával [6].

A zászló — amit különösen XIII. Leó pápa emelt magasra a múlt század utolsó évtizedeiben — egyik oldalán az »apológia«, a másik oldalon a »nyomor megszüntetésének« jelszava díszlett, a zászló nyele pedig makacsul az ég felé mutatott. (Harc a liberalizmus ellen, mert kitermelte a szocialista eszméket; harc a szocializmus ellen, mert a magántulajdon megsemmisítésére törekszik; harc a hitért, a nyomor vallás-erkölcsi alapon való megszüntetéséért, mert ez az egyház hatalmának visszaállítását eredményezi; — ezek a legkifejezőbb mutatói az egyház politikai törekvéseinek.) Az egyháznak ez a történelmietlen álláspontja történelmileg indokolt. Elsősorban nem azzal indokolható, hogy a liberalizmus — objektív létével — tagadja az egyházpolitikai célokat és az egyház általános politikai vonalát, hanem azzal, hogy olyan eszmei és politikai erő termelődött ki (a szocializmus és a proletariátus), amely a burzsoázia elleni forradalmi fellépésén túl a magántulajdon megszüntetését tartja végső céljának. Mivel azonban a liberalizmus a »szülőanyja« a szocializmusnak, a magántulajdon megmentése, a szocializmus »kiirtása« csak a keresztény szellem uralkodóvá tétele által lehetséges, amely viszont tagadja a liberalizmust. Az egyházi ideológusok párhuzas-

mai az eszmék terén, figyelmen kívül hagyják és tagadják azokat az objektív társadalmi törvényeket, amelyek mind a liberalizmust, mind a szocializmust kitermelték. Ők a »vallástalan erkölcsök« megváltoztatása, a keresztény erkölcsiségnek az emberekbe való beoltása alapján képzelik el mindazt, ami a magántulajdon megmentését lehetővé teszi.

Ahhoz azonban, hogy az egyház a magántulajdon-mentési akcióját valamennyire is realizálni tudja, az volt szükséges, hogy egyrészt, céltudatos és aktív politikai vonalát az »örök«, változhatatlan »isteni« igazságok misztikumába rejtse, illetve azt ezekkel igazolja, s ezek alapján az »egész« emberiséget »megváltó«, »megboldogító« szerepének kellő nyomatékot tudjon adni. Másrészt, hogy leszálljon a »csak« eszmék világából az anyagi valóságba és lehetőleg olyan, ténylegesen még létező, de a kapitalizmus áldozatává vált társadalmi erőket hozzon mozgásba, amely erőknek közvetlen, egyéni céljai nem állnak ellentétben az egyház politikai célkitűzéseivel, ellenkezőleg, annak anyagi és erkölcsi igazolói, támogatói.

Az egyház a szocializmus eszméi elleni eszmei harcban nem tekinthette közvetlen szövetségeseinek a burzsoáziát. Nemcsak azért, mert a burzsoázia volt az a társadalmi erő, amely az egyház átfogó hatalmát megtörte s mert ennek az osztálynak objektív létezési feltételei kizárnak minden egyházi abszolút hatalmi törekvést. Azért sem, mert a kisemmizett és a burzsoá társadalom vad, fékevesztett törvényei ellen jogosan és szükségszerűen lázongó proletariátus forradalmi rohamait közvetlenül ez ellen az osztály ellen indította.

Nem tekinthette az egyház közvetlen szövetségeseinek a proletariátust sem. Ezzel az osztállyal »együtt haladt« annak a ténynek elismeréséig, hogy a tőke brutális támadása és nyomorpolitikája a nincstelenség felé nem tartható fenn, s hogy ezen változtatni kell. (Azt mondja az »anyagelviség« álláspontjára helyezkedett munkás: »Elvettétek tőlem az eget... adjátok hát most ki részemet a földi javakból.«) [7]. Ezen túl azonban a proletariátus és az egyház céljai és eszközei már szétváltak, egymással szembe kerültek.

Az egyház politikai célkitűzéseinek minden vonatkozásban megfelelő társadalmi erőt az ún. középosztályokban (paraszt, kisiparos, kis-kereskedő, kézműves), a kispolgárságban találta meg. A középosztályok sajátos társadalmi-gazdasági helyzetük alapján önzetlen hívei az egyháznak. Kis tulajdonuk, az erre felépülő egyéniségük, egzisztenciájuk, a vakon érvényesülő természeti és társadalmi törvényekkel szembeni tehetetlenségük, az egyház karjaiba hajtja őket, amelynek a misztikumon alapuló, a »túlvilágon túli osztálypolitikája« bizalmat táplál és ébreszt czekekben a rétegekben. Annál is inkább, mivel a létük és fennmaradásuk igazolását szolgáló ideológiák közül is az egyház a »legfrappánsabb« ideológia hordozója.

A középosztályok ellenségei a kapitalizmusnak (a nagykapitalizmusnak, s ez a múlt század utolsó évtizedeiben egyre jobban nyomta a kispolgárságot, — monopóliumok stb.), de nem olyan értelemben, mint a proletariátus. A proletariátus, mint az új termelő erők egyrészt anyagi, másrészt szellemi hordozója, objektív és szubjektív helyzete

alapján szemben áll a tőkés termelési viszonyokkal, azok megdöntésére törekszik. A társadalom általános és specifikus fejlődéstörvényei az emberiség történetének ezen a pontján találkoztak úgy össze, hogy a régi termelési viszonyokat megsemmisítő osztály csak úgy tudja történelmi küldetését teljesíteni, ha megsemmisíti saját létezési feltételeit, ami viszont szükségszerűen magával hozza a magántulajdon eltörlését. A proletariátus osztályharca tehát összhangban áll a társadalom fejlődéstörvényeivel, ezért ez a harc progresszív, haladó jellegű.

Ezzel szemben a középosztályok »mind azért támadják a burzsoáziát, hogy középosztályként való létezésüket a pusztulástól megóvják. Ezek tehát nem forradalmiak, hanem konzervatívok. Sőt mi több: reakciók, mert arra törekszenek, hogy a történelem kerekét visszafordítsák.« [8]. A kispolgárság történelmi szerepe a kapitalizmus elleni harcban csak annyiban értékelhető, amennyiben a proletariátus, saját szövetségeseiként, a saját hatalma megszerzésére tudja felhasználni. Amennyiben ez a réteg osztálycélkitűzéseiben önállósítja magát a proletariátustól, úgy szerepe a történelemben ellentmond a haladásnak, s a reakciós erők politikájának eszközévé, végrehajtójává s végül maratalékává válik. S itt jelen esetben nem a kapitalizmussal szemben táplált illúziókról van szó, hanem azokról az egyház által közrebocsátott politikai és gazdasági ködképekről, amelyeket a kispolgárság, társadalmi helyzetéből kifolyólag objektív, elérhető valóságként lát maga előtt. Alapjaiban ezek az okok szolgáltatják ki a kispolgárságot, mint objektív társadalmi bázist az egyháznak, ezért tud az egyház az ún. »támadó« politikájában a kispolgárságra apellálni. Természetesen emellett arra törekszik, hogy politikájának lehetőleg minél több hívet szerezzen a többi osztályok között is: a proletariátus soraiban a kispolgári életlehetőségek »békés« úton való elérhetőségének propagandája, a magántulajdon örök, isteni eredetének stb. bizonygatása által; a burzsoázia soraiban pedig annak a tudatnak a felébresztése és terjesztése által, hogy az »örök« igazságok további távoltartása az élettől a magántulajdon tragikus megsemmisülését eredményezheti.

*

Az egyház szövevényes, misztifikált, a vallási eszmék világába rejtett »világi« álláspontjának valóságos politikai vetülete a következőkben foglalható össze:

1. Az egyháznak minden oka megvolt arra, hogy ne álljon ki *nyíltan* a burzsoázia védelmére, de minden oka megvolt arra is, hogy a »magántulajdon szentségének« őrzőjeként, védelmezőjeként lépjen *nyíltan* porondra.

2. Ezt azonban nem tehetné úgy, hogy a burzsoázia ellen lázongó társadalmi erők energiáját e lázongás fenntartása, vagy szitása alapján vezesse le, hogy így magának politikai bázist teremtsen. Nem tehetné először azért, mert a burzsoázia elleni harc zászlóvivője a proletariátus volt, s ez a harc forradalmi elmélete alapján a magántulajdon tagadását jelentette. Másodszor nem tehetné azért, mert a tőkés társadalom által kitermelt, olyan hatalmas társadalmi-politikai erő állt szemben a kizsák-

mányolással, amelynek megzabolázására a burzsoázián kívüli (amelynek a tényleges hatalom a kezében van) minden más reakciós erő képtelennek bizonyult. Harmadszor, az egyházat olyan erkölcsi elvek vezették és kötötték, amelyek az új történelmi viszonyok között, a magántulajdon védelme mellett sem tehetők még lehetővé és nem is tették szükségsszerűvé számára a leplezetlen, nyílt politikai szervezkedést, vagy a politikai akciók szervezését.

3. Éppen ezekből következően, a burzsoázia, helyesebben a liberalizmus elleni erkölcsi-kritikai támadás az egyház egyéni politikai, hatalmi törekvésein túl a kizsákmányolás, a nyomor megszüntetését illetően nem bírt semmiféle jelentőséggel; a szociális jelszavak az egyházi érdekek alá voltak rendelve. Ami ezen túl volt, az már — a kritikai vonal fenntartása mellett — közvetlen szövetség a burzsoáziával és minden más reakciós erővel a magántulajdon megmentésére, a proletariátus ellen.

A szövetség az egyház és a burzsoázia között tehát csak a magántulajdon védelmét illetően abszolút. Ezen túl az egyház álláspontja így fest: előre nem lehet lépni, mert akkor győz a szocializmus; az adott állapotokat nem lehet fenntartani, mert az a szocializmus győzelméhez vezet; tehát egy olyan, a magántulajdon alapján álló rendet kell kialakítani, amelyben a liberalizmus és a szocializmus eszméi nem érvényesülhetnek, létezési területet nem kapnak, amelyben a keresztény szellem és keresztény erkölcs az uralkodó, mindent átfogó tényező.

Ennek az »új« rendnek a kiépítése nem tételezi fel az osztályharcot, ellenkezőleg, tagadja azt. Illetőleg, az osztályharc megszüntetéséből áll, ami viszont — a valláserkölc uralkodóvá tétele alapján — a társadalmi-gazdasági élet területén bizonyos »szerkezeti« változásokat, »eltolódásokat« von maga után. Ennek az »új« rendnek a koncepciója — amit képviselői »keresztény szocializmusnak« neveznek — úgy viszonyul a kapitalizmushoz, mint valami »karbunkulus«-hoz, az emberi társadalom testén lévő gennyes bőrgyulladásához, amit az »örök« erkölcsi elvek háttérbe szorulása idézett elő. Tehát nem kell mást tenni, mint újból törvényt tenni a gyakorlati létezésüktől megfosztott törvényeket és a gennyes bőrgyulladás eltűnik, s visszatér a régi jó világ, esetleg egy kissé modernizált — a technikai vívmányokat és egyéb társadalmi objektumokat átalakítva megtartó — formában. Így igazolja az egyház önmagát.

Az emberiség megváltása és a magántulajdon

A keresztény szocializmus eszméjének megvalósítása, az egyházi ideológusok szerint megszünteti a társadalmi bajokat. Ez az eszme érvényesülése érdekében nem követel forradalmat, mivel olyan »örök igazságok« összefoglalója, amelyek érvényesülésének az emberi történelem nem szab határt. Mint azonban kiderül, az egyházi ideológusok — bár ezeket az »örök igazságokat« az istentől származtatják — mégis azon fáradoznak, hogy az embereket olyan társadalmi szituációba vigyék bele, amely anyagi valóságát, egyáltalán, a tényleges lehetőségét teremti meg ezen »igazságok« érvényesülésének. Ők úgy akarnak történelmet

csinálni — az egyház nevében —, ahogyan a történelem létrehozta a vallást és az egyházat; s ahogy a történelem, mint objektív társadalmi folyamat, tagadja a vallást és az egyház hatalmát, ők ugyanúgy tagadják a történelmet.

A liberalizmust az egyház úgy fogadja, mint a kereszténység — erkölcsi törvényekbe ütköző — pusztá félrelökését, s a pogányság újkori felelevenedését, amely a kultúra terén a humanizmusban és a renaissance-ban, a vallás terén a reformációban, a politika terén, a forradalmakban, szeparációkban, szekularizációkban, egyházpolitikai beavatkozásokban, a gazdasági élet terén pedig a szabad versenyben és a koncentrációban és centralizációban öltött testet. Ilyen értelemben a liberalizmus nem új keletű, s az emberi ész »jobb« útra térítése ugyanolyan követelmény, mint az »antik« pogányság elleni harc volt. Az egyház örök jogot formálva az emberi haladás »zászlóvivője« címére, tagadás alá vesz mindent, ami tagadja őt, magát, a megszemélyesített földi istent. XIII. Leó pápa ezzel kapcsolatban a következőket írta: »Nagy okunk van . . . nekünk katolikusoknak . . . az állam kormányzásában is résztvenni, hogy a katolikus vallás bölcs tanát és erejét, mint egészséges nedvet és életető vért az államszervezet ereibe bevezessék.« [9].

Ezt a »bevezetést« XIII. Leó és az egyház úgy képzelte el, hogy a politikában — az államéletben és törvényhozásban — a keresztény állameszme és erkölcs szempontjainak kell ismét érvényesülni; a művelődést — közoktatás, népművelés, tudomány, művészet, irodalom, sajtó — a keresztény szellem és erkölcs alapjaira kell helyezni; a gazdasági és szociális élet területén pedig a »nagytóke« hatalmi túltengésének megszüntetése útján a középosztályt és a vagyontalanokat kell felkarolni.

Végso soron az egyházi ideológusok, az egyház egész politikájából, ami ténylegesen nem más, mint az apológiára épülő hatalmi politika, szociális kérdést csinálnak, amit viszont az »erkölcs« elsődlegességének elve alapján akarnak megoldani. »A szociális kérdés — írja az egyik apologeta — morális kérdés és nem szabad felednünk, hogy az emberi természet még az evolúció hipotézise szerint is meg van rontva. A társadalmi kérdés megoldását nem a természetrajz analógiáiban (szociológusok); az állam hatalmának zsarnoki kiterjesztésében (szocialisták); a társadalmi rend lerontásában (anarchisták) kell keresni; hanem a morálisban, az egyén önuralmával.« [10]. XIII. Leó ugyanerről a következőket írja:

» . . . ha egyáltalában van orvoslás az emberi társadalomra nézve, az nem lehet más, mint a köz- és magánéletnek ismét keresztény alapokra való fektetése . . . bármely társaságnak, mely belsőleg újjászületni óhajt, eredetéhez kell visszatérnie.« [11].

Ahhoz, hogy valami eredetéhez visszatérjen, az kell, hogy megtagadja jelenét és jövőjét és a multat tegye jelenévé és jövőjévé. Az egyház ebben a folyamatban azzal az igénnyel lép föl, hogy fönntartsa az »isteni törvény jogfolytonosságát« s így a társadalom alapjait megszilárdítsa, hogy ébren tartsa és erősítse az emberekben az államnak járó tiszteletet, amely »minden osztály« javának elhivatott szolgálója.

Az egyház ebből a pozícióból erőteljes támadást indít a szocializmus ellen (a liberalizmus elleni kritikái hadjárat már valóban csak pusztá hatalmi torzsalkodássá válik: a liberalizmus önmagában még nem szünteti meg az »isten törvény jogfolytonosságát«, s ezért elégséges, ha az egyház, mint sértett és mellőzött fél, az égi törvények földi képviselőjének jogán első helyet követel magának), amely a magántulajdon és az erre épülő minden jogfolytonosság tagadása, s elsődleges feladatának a magántulajdon védelmét tekinti.

A szociáldemokrácia az egyházi ideológusok szerint — nem a közösség érdekeinek védelme alapján áll. Az osztályharcnak és az osztályérdekeknek egyoldalú képviselője, más osztályok rovására, az állami élet egyensúlyának felborítását eredményezi. Ezek az ideológusok elismerik azt, hogy Marx és Engels »jogosan kelt ki« a liberalizmus ellen, de nagyot és »végzeteset« tévedtek, amikor nem az erkölcs, az igazságosság és a szeretet nevében protestáltak, hanem a természeti törvények érvényesítéséért szálltak síkra.

Marx és Engels valóban nem az igazságosság és szeretet prédikátorai voltak, hanem az objektív történelmi igazságok feltárói. Ezek az objektív történelmi igazságok összhangban állnak a társadalmi törvényekkel, e törvények érvényesülésének tükrözői. Amennyiben ezek a társadalmi törvények objektív érvényesülésük során éppen az adott korban érték el azt a fokot, amikor a további haladás kritériuma a magántulajdon alapján álló tőkés társadalmi és államrend megsemmisülése, annyiban Marx és Engels nem tett mást, mint tudományos alapon bizonyította a »bajok« orvoslásának szükségszerűen kitermelődött feltételeit. Amennyiben azonban a társadalmi törvények az emberek tudatos vagy nem tudatos cselekvéseinek keresztül érvényesülnek, annyiban valóban azt tették, hogy a társadalmi haladást képviselő progresszív erő, a proletariátus soraiban tudatosították mindazt, aminek egyébként öntudatlan állapotban is ez az osztály hordozója és végrehajtója.

A szocializmust és annak képviselőit az egyházi ideológusok azzal vádolják, hogy letérnek az igazságosság és szeretet útjáról és a vad, állatias ösztönök birodalmába vezetik a nyomorgó népet. Szerintük, aki nem ismeri el a magántulajdon jog örök elvét, az szembe kerül mindazzal, ami »az ember földi rendeltetése«. Ennek a földi rendeltetésnek egyedüli képviselője az egyház, a maga keresztény szocializmusával. Milyen indokok alapján?

»A keresztény tan szerint az Isten az embert, mint társas lényt, a földre helyezte, hogy a társadalomban az Istentől rendelt tekintély alatt, minden tehetőségét a Teremtőnek dicséretére és dicsőségére tökéletesen kiművelje és kifejlessze és hivatását hűségesen betöltve, ideiglenes és örökkévaló boldogságát megszerezze.« [12]. A keresztény szocializmus ennek alapján ad egyenlő emberi jogot és méltóságot mindenkinek. De hogyan? Az igazságosság és méltányosság alapján, azaz, kinek-kinek észbeli mértéke, tehetsége, jellembeli és vagyoni ereje szerint. Az emberek megosztottságát adótnak, istentől származottnak veszi, amelyre az isten földi országa épül. Ez ellen az »örök és boldog« végzet ellen való lázadás az ember öncsonkítása és megsemmisítése, mert támadás az ember közös eredete és egysége ellen. Az apostol szerint: »nincs zsidó, sem görög, nincs sem rabszolga, sem szabad, mert mindnyájan egyek vagyunk az Úrban«.

A fentiekből kiderül a keresztény szocializmus álláspontja a tulajdon kérdéséről is. »A magántulajdon nem emberi eredetű, hanem Istentől származik.« [13]. (Magát a jogviszonyt a törvény szabályozza, az államnak joga van azt körülírni, de meg nem szüntetheti, sem az öröklési jogot. A magántulajdonból folyó jogok viszont erkölcsi kérdést képeznek csupán, az erkölcsi törvények szabályoznak, így tehát ebbe az államnak beleszólási joga nincs.) Ez a dogma azután természetesen maga után vonja az embernek a magántulajdon istentől adott feltételeibe való »beleteremtését«. Mégpedig oly módon, hogy az ember megjelenése (teremtése) a földgolyón nem jelentett lényegében mást, mint az öröktől fogva létező isteni akaratnak (az ember és a magántulajdon egységének) az anyagi valóságba való átültetését.

Az egyháznak ezt a történelmietlen álláspontját az emberiség őstörténetével foglalkozó tudósok (Morgan) és a múlt században, valamint napjainkban is felfedezett primitív törzsek (Amerika, Ausztrália) életviszonyai gyökereiben megcáfolják. Az egyházi ideológusok szerint a civilizáció és az ember, valamint az ezzel együtt megjelent magántulajdon egyazon isteni teremtési aktus eredménye.

Marx a rendelkezésére álló őstörténeti kutatások alapján a tőke és a bérmunka kérdését vizsgálva, az alábbi lényeges következtetéseket vont le: a bérmunka előfeltétele és a tőke egyik történelmi feltétele »a munkás elválasztása a földtől, mint természetes műhelyétől (Laboratorium), ennél fogva mind a kis szabad földtulajdon, mind a keleti községen (Kommune) alapuló közös földtulajdon felbomlása. Mindkét említett formában a munkás, mint tulajdonához viszonyul munkája objektív feltételeihez; ez a munkának dologi előfeltételeivel járó természetes egysége. A munkás tehát a munkától függetlenül, tárgyi létezéssel bír. Az egyén úgy viszonylik önmagához, mint tulajdonoshoz, mint valósága feltételeinek urához. Ugyanúgy viszonylik másokhoz is, mégpedig -- aszerint, hogy ez az *előfeltétel* úgy van-e tételezve, mint ami a közösségből ered, vagy pedig úgy, mint ami a közösséget alkotó egyes családokból ered --, vagy mint társtulajdonosokhoz, mint a közös tulajdon megannyi megtestesüléséhez, vagy pedig mint hozzá hasonló önálló tulajdonosokhoz, önálló magántulajdonosokhoz, akik mellett maga a korábban mindent felölelő és mindenre kiterjedő közös tulajdon, mint a sok magánföldtulajdonos mellett fennálló külön ager publikus van tételezve.« [14]. »A föld a nagy műhely, az arzenál, amely mind a munkaeszközt, mind a munkaanyagot, mind a helyet, a közösség bázisát adja. Az emberek naiv módon viszonyulnak a földhöz, mint a közösség, az eleven munkában magát termelő és újratermelő közösség, *tulajdonához*. Minden egyes csak mint e közösség tagja viselkedik tulajdonosként vagy birtokosként. A munkafolyamat útján történő valóságos *elsajátítás* ezek mellett az *előfeltételek* mellett megy végbe, amelyek maguk nem *termékei* a munkának, hanem természetes vagy *isteni* eredetű előfeltételként jelennek meg.« [15].

Marxnak ez a bizonyítási módja tudományos, megfelel annak az objektív, elfogultságtól mentes történelem-szemléletnek, amely az emberiség múltjának, történetének, az emberi társadalom gyökereinek fel-

tárására törekszik. A keresztény szocializmus ideológusai azonban képtelenek arra, hogy fantáziájukat felszabadítsák a vallásos dogmák béklyója alól és az objektív tudományos vizsgálódás színterére lépjenek. A vallási dogmák történelemhamisításra készítetik őket. A kereszténység a magántulajdon elvére épülő társadalom, az osztálytársadalom terméke. Tükrözője azoknak a társadalmi viszonyoknak, amelyek megszületésekor uralkodtak, amelyek létrehozták. Ebből eredően elvonatkoztatta és rögzítette azokat az állapotokat, amelyek létrehozták, kiinduló pontként tette meg őket, amelyhez már nem kellett más, csak egy túlvilági lény (isten) kapcsolása (vagy fordítva), a kiütköző éleknek lefaragása, gondolati egyengetése és így mindennek az emberi akaraton és történelmen kívül való helyezése. Lényegében ez történt a magántulajdonnal is. A magántulajdont, mint jogi képződményt, — amelynek az emberiség történetében bizonyíthatóan igen hosszú előtörténete van, amelynek során kialakult és tökéletesedett —, kiemeli a történelmi valóságból, az isteni kinyilatkoztatás egyik aktusává teszi meg, az »örök« erkölcsi törvények mellé rangsorolja és így az emberi társadalom örök lényegévé teszi. Amikor ezt megtette, akkor és ezen az alapon, a társadalmi fejlődés nyomasztó ténye alatt elismeri a »fejlődést«, de csak így: »A magántulajdon fogalma fejlődésképes...« [16] és ez beteljesedik végül a keresztény szocializmus *fogalmában*, míg végül is minden a misztikum ködvilágában oldódik fel és omlik szét semmivé.

Mi tehát végül is a keresztény szocializmus álláspontja a magántulajdont illetően és mi következik ebből?

»Domini est terra, et plenitudo ejus.« [17]. (Az Uré a föld és minden, ami rajta van.) Miután az isten az embert a föld királyává, birtokosává tette, ezzel egyúttal feljogosította arra is, hogy mindazt eltulajdonítsa a maga számára, ami szükséges; a magántulajdon eszerint isten adta jog, s hogy kinek mennyi jut stb., az nem is perdöntő. Ennek az isteni elvnek alapján a keresztény szocializmus elsősorban és csak annyiban harcol az adott társadalmi rend »ellen«, amennyiben *a feltétlen egyéni szabadság és a teljes társadalmi egyenlőség túltengésével helyezkedik szembe*. Ezek szerint — és ez álláspontjából logikusan következik — a társadalomban az egyenlőség mellett az egyenlőtlenységnek is meg kell lennie, de harmonikus összhangban, úgy, hogy az egyik a másikat elismerje és előmozdítsa. Ezt a koncepciót Prohászka Ottokár egyik könyvében így foglalta össze: az isten országa az istennel telített lélek, amely teljes öntudattal mondja »Atyám«; ez a tudat az ő meggyőződése s uralkodó érzelme és ettől megnyugszik. Van sok rossz a világon, mely az ember ellen küzd, de ne kérdezzük, hogy honnan jöttek, ne okoskodjunk, hogy mire valók, csak érvényesítsük isten fiainak tudatát minden körülmények között, mindannak dacára, ami aggaszt, ami gyötör és nyomorgat, s megtaláljuk szívünk békéjét [18].

XIII. Leó pápa azért fordul olyan határozottan szembe a szocializmussal, mert az »a magántulajdon lerontását, a társadalmi egyenlőtlenység nivellírozását tekinti céljának« [19]. »A társadalmi egyenlőtlenység... föltételezett s megkívánt állapot, abszolút egyenlőség tehát a természeti rendbe ütköző agyrém.« [20]. Hol van hát az egyenlőség?

»Az emberiségnek az egy isten atyaságában való testvérisége, ebben a mindent győző szeretet... a legnagyobb egyenlőtlenség mellett is a legdicsebb egyenlőség: az egy közös örök üdv, ennek mindent feledtető, gyógyító reménye; annak egy közös útja csak: az erény, s ebben a gazdagok, a szegények egyenlően nyitott versenye.« [21]. A gazdagnak a szegény »Krisztusban egyenjogú testvére, szeretettel kell lelkét megosztani vele, gondozva lelke ügyét« [22]. Ez az abszolút, istenben való egyenlőségi lehetőség a keresztény szocializmus szerint tehát teljesen ki van zárva az anyagi életviszonyok terén, s csak ennyiben érvényesül: »A kereszténység mérsékli a meggazdagodás vágyát... megparancsolja, hogy a fölöslegből a szegényeknek is kell juttatni.« [23].

A marxizmus azt tanítja, hogy a tőkés tulajdon a magántulajdon legkifejlettebb és egyben legutolsó formája, hogy tehát a kapitalizmus megszüntetése szükségszerűen maga után vonja a magántulajdon intézményének megszűnését. A keresztény szocializmus ideológusai ezt a történelmi tényt tagadják. Szerintük »igen nagy tévedés a kapitalizmust a magántulajdon rendjével azonosítani: a magántulajdon az emberiség történetének kezdete óta alapja a gazdasági életnek, a kapitalizmus pedig még nincs 200 esztendő, a kettő tehát nem lehet egymással összefonva, hogy egyik a másik nélkül nem állhat fenn. A magántulajdon intézménye a világtörténelem folyamán csak vasúti sín volt, amelyen a gazdasági élet vonatát különböző gazdasági rendszerek mozdonyai vitték előre; most a kapitalizmus mozdonya jár a sineken, de aki ezt a mozdonyt ki akarja cserélni, annak nem kell a sineket is feltétlenül kicserélnie« [24].

Amint kiderül, az egyházi ideológusok a külön társadalmi alakulatokat csupán egy olyan társadalmi »képződménynek« fogják fel, amely nem egyéb, mint az emberek agyában megszületett elképzelés időleges megvalósítása, kipróbálása, a magántulajdon lényegét, stabilitását egyáltalán nem befolyásoló illusztratív életforma, hogy ti. így is lehet élni, de ha nem boldogít, az örök törvények változhatatlanságának alapján változtatható. Azonban egyáltalán nem ez a lényeg. A lényeg az, hogy a keresztény szocializmus a liberalizmussal és a szocializmussal, mint két veszedelmes egyoldalúsággal szemben két ideális eszményt állít az emberiség elé: a (szociális) igazságot és a (szociális) szeretetet. »Abból kell kiindulnunk, — írja az egyik egyházi ideológus —, hogy a szociális igazságosság és a szociális szeretet... nem konkrét gazdaságpolitikai célkitűzések, hanem gazdaságbölcseleti eszmények, tehát olyan célok, amelyeknek nem a tényleges elérése a fő, hanem az, hogy állandóan törekedjünk elérésükre...« [25]. »A szociális igazságosság és a szociális szeretet eszményének... van egy igen nagy előnye, az ti., hogy nem valósítható meg... és ezért az emberiség bátran közelíthet feléjük.« [26].

A szerző a legnagyobb komolysággal és őszinte hittel vallja fenti álláspontjának realitását. Szerinte az emberiség boldogságának, óhajának tényleges megvalósítása, konkrét, a valóságban elérhető közeli, vagy perspektivikus célok kitűzése az emberiség elé, nem vezethet jóra. Ezek az ún. »anyagi célkitűzések« egyrészt elvonják az egyént »maga-

sabbrendű« hivatásának teljesítésétől, másrészt pedig, ha megvalósulnak, újabb célkitűzések után kell nézni, amelyek megvalósítása akár sikerül, akár nem, az emberi társadalom felbolygatását eredményezi. Vagy az emberiség egyszerűen meg sem meri valósítani őket, attól való félelmében, hogy utána nem tudja, mit csináljon, s így végtelen anarchia áll elő és különböző szélsőséges irányzatok egymás elleni harcába torkollik minden reményteljes cél, anélkül, hogy bármi is megvalósulna. Ez is tehát egy támadási felület a szocializmus ellen, hogy ti. a szocializmus megvalósítható célokat állít az emberiség elé, amely az »alacsonyrendű« dolgok iránti törekvést vagy rajongást oltja az emberekbe. »Kiöli« belőlük a földöntúli boldogság iránti vágyakozást, valamint az ahhoz szükséges feltételeket, — a földi dolgok megvetését stb., leszűkíti az emberiség céljait, feloldja azokat az anyagi világban [27].

*

Amint az eddigiekből is kitűnik, a katolikus egyház igen aktívan beleavatkozott abba a társadalmi »vitába«, ami a múlt század utolsó évtizedeiben a két alapvető osztály, a proletariátus és a burzsoázia között egyre élesebbé vált. Az egyház hadat üzent a liberalizmusnak és hatalmas arányú ideológiai offenzívát indított a szocializmus ellen. Tekintettel arra, hogy a szocializmus a magántulajdon megszüntetését tűzte zászlajára és a cél megvalósításának anyagi erejévé szükségyszerűen a proletariátus vált és amely a burzsoázia megsemmisítésével, mint feltétellel kapcsolódott össze, az egyház objektíve arra kényszerült, hogy a magántulajdon mentése és egyben saját hatalmának növelése érdekében olyan társadalmi-gazdasági koncepciót vessen a harcban álló felek közé, amely a helyzeten való felülemelkedést és a forrongó viszonyok békés, türelmes levezetését biztosítja.

E cél érdekében született meg az egyház politikájának újkori kiadása, a (vallási, etikai, erkölcsi) keresztény szocializmus. A keresztény szocializmus a reakciós, kizsákmányoló osztályok politikájának közvetlen és közvetett úton való igazolása.

Mi bizonyítja ezt? A keresztény szocializmus egy olyan társadalombölcseleti rendszert alkot, amely nem ismeri el, tagadja a társadalom fejlődésének objektív törvényeit; az emberi társadalom létét, lényegét olyan »örök« igazságokból vezeti le, amelyek arra hivatottak, hogy az emberiség progresszív törekvéseit az anyagi valóságból a tudatba helyettesítsék be, a valóságos és igazi emberi életformát misztifikálják és a végcélt a »túlvilágba« helyezték át. Az (szociális) igazságosság, a (szociális) szeretet, a türelem stb. keresztény erkölcsi törvények azok a bölcseleti mankók, amelyek segítségével az egyház mindig igazolni tudja feddhetetlenségét és igazolni igyekszik — haladónak feltüntetve — a társadalmi kérdésekben elfoglalt konzervatív, reakciós álláspontját.

A keresztény szocializmus az apológiának egy új, modern formája, amelynek a valóságban nincsen sem múltja, sem jelene, sem jövője, amelyet a társadalmi-gazdasági viszonyok, a történelem objektív törvényei megcáfolnak és útkjából félrelöknek.

Keresztény szocialista törekvések Magyarországon 1917 és 1920 között

(A »Keresztény Szocializmus« című újság tükrében)

A kapitalizmusnak a századfordulón kialakult új történelmi szakasza, az imperializmus, tovább mélyítette a termelőerők és a termelési viszonyok közötti ellentmondásokat. Kialakultak — világviszonylatban — azok a feltételek, amelyek a proletár szocialista forradalmakat objektív történelmi tényé tették. Az első világháború nem gyengítette, ellenkezőleg, erősítette a forradalmi bázisokat.

A néptömegek elégedetlenségének növekedése a háborúval és az imperialista kormányokkal szemben, az állandó és gyors balra tolódás, a szocialista forradalom perspektíváinak közvetlen reális lehetőségei, a reakciót arra kényszerítették, hogy megpróbálja kézbe venni az események fonalát és megakadályozzon minden olyan kísérletet, amely a szocializmus megvalósítását tekinti céljának.

Az előállott új helyzet alapján a keresztény szocialista törekvések is lényeges változáson mentek át. A magyar uralkodó osztályok a háborús hangulat további fenntartása és szítása útján próbálják aláásni a szocialista forradalmi törekvéseket. Politikájuk megvalósításában hasznos szövetségesekre akadtak. Ezek a keresztény szocialisták voltak.

Már az első világháború kezdetén az egyházi ideológusok és politikusok egy része határozottan követeli a keresztény szocialista mozgalom kiszélesítését és dinamikusabbá tételét [28]. 1917-ben új lapot indítanak *Keresztény Szocializmus* címmel (később a keresztény szocialista párt hivatalos lapja), s nagy lendülettel fognak hozzá a mozgalom szervezéséhez (ebben az időben a keresztény szocialista mozgalom bázisai: a Magyar Gazdaszövetség; a Hangya; az Országos Központi Hitelszövetkezet; a Gazdák Biztosító Szövetkezete; 1919-ben megalakul a Keresztény Földművesek Országos Szövetkezete), amelynek kötelékébe akkor 2441 szövetkezeti fiók tartozott [29]. A mozgalom gyors felkarolását az tette szükségessé, hogy egyrészt a vezetés az előző években »avatatlan« kezekbe került, másrészt pedig, hogy a szociáldemokrácia »elhódította a tömegeket«, s ezek visszaszerzését a leglényegesebb feladatuknak tekintették [30]. Ebben a lapban — amely a kispolgárság adott helyzetét és törekvéseit tükrözve és ugyanakkor kihasználva, félredob mindenféle vallási és főpapi szentimentalizmust — nyoma sincs az egyházi folyóiratokban tapasztalt szemérmességnek, érzélgősségnek. Az a törekvés fűti a lap köré csoportosuló politikusokat, hogy keresztény szocialista politikai tömegmozgalmat produkáljanak, s a kispolgári kiábrándultság »forradalmi« pátoaszával, feudális — és nagytőke — ellenes jelszavak hangoztatása közepette elszigeteljék, közömbösítsék a dolgozó tömegeket a proletár forradalmi törekvésekkel szemben.

Hogyan tükröződik mindez a jelzett lap hasábjain 1917. és 1920. között?

Az »új« keresztény szocialisták alapvető törekvései lényegében nem térnek el az előző törekvésektől. Ami módosulás található náluk a korábbi mozgalomhoz viszonyítva, az sem nekik köszönhető, hanem

a megváltozott politikai viszonyoknak: ahogy alakult a belső helyzet, úgy formálódtak — igyekezve minden lehetőséget felhasználni — jelszavaik, a lényeg azonban maradt. A századvégi agitátorok a liberalizmus és a szocializmus elleni hadjáratukat egyben a feudális nagybirtok és a monarchikus államrendszer érdekében végezték, s minden egyéb szólam csupán fügefalevél volt. A létrehozott gazdasági-szociális szervezetek sem mondtak ellent tényleges célkitűzésüknek. Ettől az alapállástól az »új« keresztény szocialisták sem tértek el még 1917-ben. Általános célkitűzésük teljesen egyezik a korábbi politikai elvekkel: »A köz- és társadalmi életben, törvényekben és intézményekben kidomborítani kívánjuk a magyar állam keresztény jellegét.« [31]. Gazdasági vonatkozású törckvéseiknek politikai oldala szintén egyezik, s a keresztény erkölcsiség, a keresztény humanizmus deklarálásába csúcsosodik ki: »Az ő elemük« (a szocialistáké) »harc a tőke ellen, ellenben a szövetkezetek a legelső kezdettől fogva mindig az ellentétek kiegyenlítésén és a társadalmi béke megteremtésén fáradoztak . . .« [32]. Emellett, mint a haza őszinte hívei, a leglelkesebb szónokai is egyben a háborúnak, s felszólítják a népet, hogy a haza ügyét a »véráldozat mellett« pénzzel is támogassa [33]. A néptömegeknek a háború, a nyomor elleni elégedetlenségét a haza diadalmas ügyének a szolgálatában akarják feloldani, s hogy a politikai élet terén szót kérnek, annak végső célja az, amit így fogalmaznak meg: » . . . nem nézhetjük némán, ölbetett kezekkel, mint használja ki az ellentábor egészen zavartalanul a mi tétlenségünket . . . Látjuk a szociáldemokráciát irányító szabadkőművességnek . . . a kereszténység ellen készített vakmerő, de tagadhatatlanul félelmetes, hatalmas koncepciókkal a legapróbb részletekig kidolgozott, immár teljesen készenálló, sőt megvalósulásba indult haditerveit . . .« [34].

Az »új« keresztény szocialisták taktikai célkitűzése, vagy politikai manőverezése, amint látszik, teljesen összhangban áll a háborút viselő és a háborúban érdekelt uralkodó osztályok célkitűzésével; közvetett igazolása mindannak, ami ellen a tömegelégedetlenség egyre jobban növekszik. A keresztény zászló, a kereszténység »egyetemes« ügyének jelszava az a mézesmadzag, amellyel le akarják zárni a forradalmi mozgalom zsilipjeit. A forradalmi szocialistákat, mint a magyarság ügyének mindenkori ellenségeit támadják, akik az »izgatással«, »lázítással«, »forradalom-szítással« tévútra viszik a népet [35]. Erőteljes hadjáratot indítanak a szociáldemokrata szakszervezetek ellen, s felszólítják a dolgozókat, hogy a nemzetközi, államellenes stb. szociáldemokrata szervezetek helyett a keresztény szocialista szervezetekben vegyenek részt [36].

A politikai események azonban — különösen 1918-ban — romba döntöttek minden keresztény szocialista politikai illúziót. A magyar dolgozó tömegek is egyre világosabban látták, hogy a történelmi fejlemények mindenben a forradalmi szociáldemokráciát igazolták. Magyarországon a forradalmi tömegmozgalom 1918 őszén leszámolt a régi önmagát túlélte politikai hatalmi formával és köztársaságot hozott létre. Az »új« keresztény szocialisták, hogy befolyásukat megtartsák, arra kényszerültek, hogy egyet lépjenek »balra«. Megalakul a Magyarországi Keresztényszocialista Párt; álradikalizmusával arra törekszik, hogy

kiragadja a néptömegeket a forradalmi hullámból és békés megállapodottságba terelje őket. A Keresztény Szocializmus c. lap letér az előző évben követett »hivatásos« politikai vágányról, s a demagógia új formáját találja, amely az M. Ksz. P-t úgy tünteti már fel, mint a »régirendszernek mindenkor engesztelhetetlen ellenségét«, amely a »gyökeres rendszerváltozásnak elnémíthatatlan sürgetője, a feudális és bankáruralomnak, a kapitalisták emberrnyúzó cselekedeteinek legkeményebb ostromozója«, s a kisemberek érdekeinek következetes képviselője [37]. A lap »következésként« a kibontakozó pozitív politikai fejleményeknek az ellenkezőjét produkálja. A kispolgári kiábrándultságra nemcsak szükségszerűen, de taktikailag is felépített lázadása a legreakciósabb, ami tudatosan a forradalom osztálybázisának a demoralizálására irányul. Minden pozitívnak látszó, vagy a forradalmi történelmi lépés felé megmutató törekvés és e törekvések lehetőségeinek feloldása a céltalanságban, a hasztalan és perspektívátlan politikai síránkozás, a kispolgárság szubjektumánál való esztelen kilincselés, olyan mélységes válságot tükröz az »új« keresztény szocialistáknál, amely a legféltetlenebb reakcióhoz viszi el őket a későbbiek során. Kétélű kardot rántanak elő és kétfelé vagdalkozva, ürességet teremtenek, amelyben ők a magyar valóságot látják. »Ki nem látja ma már, — olvasható a Mérgeszt jel-szavak c. cikkben —, hogy mily feneketlen ingoványba vitték bennünket az ántánt sugallatára közénk röpitett energiatörő, ernyesztő frázisok, mint a pacifizmus, annexió nélküli béke, népek szövetsége . . . stb.? Ki nem fáradt bele ma már e lidércclángok kergetésébe? Ki hisz még nekik? Ki hisz továbbá . . . a szociáldemokrata földi mennyországban? Ki hisz ma a szabadságban, egyenlőségben, testvériségben? Hiú ábrándok, elérhetetlen ideálok, utópisztikus álmok ezek mind . . .« »Ezek adtak be nekünk, szegény magyaroknak, ezek ásták meg sírunkat.« [38]. A lap végső, de egy új periódusának fő eszközeként, féktelen nacionalista és antiszemita uszításba kezd, mintegy előrevetítve a későbbi esztendő magyar fasizmusának árnyékát. Tóth Kálmán zászlós »Magyarok, keresztények előre!« c. cikkében így ad ennek hangot: »Ha egy talpalatnyi is marad a drága magyar földből, amit magyar hazának mondhatunk, ez a talpalatnyi föld is csak magyar és csak keresztény lehet!« [40]. A fentiekre céloz Bognár J. is (»Keresztények! Ébredjétek!«), amikor kijelenti, hogy a magyar »beengedte a vendéget és most ez őt utolsó kincseitől is meg akarja fosztani« [41].

Az 1919-es esztendő új lapot nyit a magyar nép történetében. A proletár diktatúra megteremtésének feltételei, e feltételek helyes és tudatos felhasználása a kommunisták részéről, belpolitikai vonatkozásban megadja a lehetőségét egy maradandó történelmi tett végrehajtásának. Az »új« keresztény szocialisták — látva ezt a lehetőséget — féktelen politikai lármát csapnak, s mint a szeizmográf, úgy reagálnak a legkisebb forradalmi perspektívát sejtető tényezők villanására is. A Magyar Kommunista Párt megalakulása után (1918. november) a keresztény szocializmus a legvadabb éhséggel veti rá magát mindarra, ami szocialista törekvéseket tartalmaz. Fokozza a nacionalista, antiszemita, kommunista és általában szociáldemokrata-ellenes agitációját. Követeli, hogy

a kormány »erős kézzel nyúljon a darázsfészekbe«, s ugyanakkor a legdurvább hangon támadja a kommunistákat [42].

1919. februárjában ismét megnyergeli a háború paripáját s érzelmileg igyekszik az uralkodó osztályok szekeréhez kötni azokat, — mint »érdekelteket« —, akik a háborúban elvesztették rokonaikat, hozzátartozóikat. Kiadja a jelszót: »Ébredjétek, magyarok!« — s a szebb, boldergabb »keresztény Magyarország« reményében szólít harcra minden »testvért«, aki a »magyar rög« igazi fiának vallja magát a kommunisták ellen [43].

A Keresztény Szocializmus a maga »népszerű« agitációja mellett — mivel azzal nem sokra megy — elméleti, propaganda munkával is igyekszik elhódítani a tömegeket a szocialistáktól. Ennek érdekében még attól sem riad vissza, hogy az egyházatyák által oly érzélgősséggel dédelgetett és önigazoló »őskeresztény kommunizmust« áldozatul és csaléteknek bevesse. Leander »A keresztény kommunizmus« című vezércikkében azt bizonygatja, hogy a szocializmus nem valami új elmélet, — »csupán divatszerű tudományos mezbe öltözött«. A kommunizmusnal — mint írja — találkozunk már az őskereszténység idején is, de ha akkor felbomlott, hogyan gondolhatjuk el, hogy az ma megvalósítható. S egy ilyen elmefuttatás alapján megállapítja, hogy a kommunizmusnak »ellensége a józan ész«, s hogy — idézi Werner Sombart-t — »a mindennapos életet csak egy föltétel alatt építhetjük nem egoista lelkiállapotokra: ha vallási fanatizmus él a tömegekben« [44].

[Szükséges itt megjegyezni vázlatosan a következőket: a keresztény szocialisták váltig bizonygatják a magántulajdon isteni eredetét. Ugyanakkor igen pozitívan értékelik az »őskeresztény kommunizmust«. Igaz, hogy lényegében úgy, mint egy emberi jótékonyra alapuló szociális aktust, mint a segíteni akarás reprezentatív formáját. A lényeges a mi szempontunkból most az, hogy a) a vagyon eladása, vagy felajánlása a közösségnek, azaz az őskeresztény kommunisztikus törekvés b) ellentmond annak az álláspontnak, miszerint a magántulajdon örök és változhatatlan, hogy nincs joga senkinek senkitől elvenni azt; c) Leander szerint az »őskeresztény kommunizmust« a hamisság, huncutság stb. bontotta fel. Következésképpen a magántulajdon a hamisságon, huncutságon stb. alapul; d) ebből viszont az következik, hogy elveti a magántulajdont, mint »isteni jogtényt«, mint olyant, ami ellen tenni semmit nem lehet, sőt — »vesszenek, akik a magántulajdonra kezét emelnek«. Az »új« keresztény szocialisták elméleti vonalának hitelességét ez az ellentmondásosság önmagában is aláássa.]

Az nem csoda, hogy az ilyen és ehhez hasonló álbölcselekedések igen meghökkentették az egyházi ideológusokat, aminek néha kifejezést is adtak, s az is tény, hogy ezekkel a »szellemi fékezőkkel« az objektív történelmi folyamat mit sem törődött; az »új« keresztény szocialisták azonban nem tudtak megállni, minden áron meg akarták előzni — szavakban — a forradalmat, le akarták hagyni, a tömegebefolyás kedvéért minden áron meg akarták cáfolni önmagukat. Bergendey Szilveszter már kijelenti, hogy a M. Ksz. P. »az összes keresztény felekezetek számára nyitva lévő politikai párt, nem reakciós párt, nem a grófi és főpapi bir-

tokok kitartható védelmezője, hanem a radikális forradalmi eszmék lelkes követője és harcosa, de egyben... híve a maximumhoz kötött magántulajdonnak« [45]. Az, hogy mit jelent: »nem reakciós«, »radikális forradalmi«, »a maximumhoz kötött magántulajdon«, már szerinte nem is fontos, csak az a lényeg, hogy a tömegek politikai hóbortjává váljanak ezek az átmeneti rögeszmék.

A Magyar Tanácsköztársaság megszületése a politikai életen kívül helyezte az »új« keresztény szocialistákat. Az a hatalmas politikai tömegmozgalom, amely a városokat és falvakat ellepte, azt mutatja, hogy a keresztény szocializmus »fellegvára« nem tudta megteremteni azt a bázist a néptömegek között, amelyre állandóan, irreálisan apellált, de nem mondott le egy ilyen bázis megteremtésének lehetőségeiről, illetve e lehetőségek kiépítéséről. A Tanácsköztársaság bukása után újult erővel fogott hozzá a szervezkedéshez minden »új« keresztény szocialista. Fő sajtóorgánumuk továbbra is a Keresztény Szocializmus, de emellé számos más új lap sorakozik fel, vagy a régiék felélénkülnek.

A keresztény szocialista szervezkedés lényegéről az Egri Népújság a következőket írja: »A keresztényszociális szervezkedés két irányban halad, úgy mint: politikai és gazdasági téren. A politikai szervezkedés a politikai párt keretei között történik; a gazdasági szervezkedés pedig a keresztényszociális egyesületek és szakcsoportok kebelében valósul meg. E két alapon építi ki és védi meg a keresztény szocializmus a nemzeti és keresztény művelődést. A keresztényszociális munkának is programjához tartozik az osztály-érdekek védelme, biztosítása, de nem az osztályharc alapján és egy osztálynak kizárólagos uralma által, hanem az osztályöntudatot ápoló és az osztályok között való összhangzó együttműködés biztosítása által.« [46].

A M. Ksz. P. mint valami fergeteges politikai erő lép ismét a magyar élet porondjára. »Egy isten, egy párt« jelszóval ki akarnak takarítani mindent ebből az országból, ami nekik nem tetszik. Úgy lépnek fel, mint »minden jognak és történelmi kötelességnek« [47] az örökösei; nekik ismét nem kell semmi, ami régi, nem kell semmi, ami új, csak az, amit ők akarnak.

Mit akarnak? Nacionalista álláspontra helyezkednek, s ebből a pozícióból támadnak, úgy tüntetve fel magukat, mint a kisemberek érdekeinek védelmezőit. Egy proletárdiktatúra után, bármennyire szeretnék is, nem tehetik meg azt, amit a feudálisok és nagytőkések, valamint azok képviselői megtehetnek. Ők, mint a kispolgárság fel nem kért szónokai, közvetlenül kispolgári politikai vágányon futva, olyan szemléletmódot érvényesítenek, amelybe a szavak ellenére belefér minden, ami nem progresszív, ami reakciós. Így válnak igazolóivá a későbbi eseményeknek is. Biztosítják a népet, hogy a feudálisok és kiváltságosok Magyarországa »a rettentő világháború romjai alatt marad eltemetve«, s arra, ami volt, ők sem áhítoznak. Ők keresztény Magyarországot akarnak, olyant, hogy abban a »valódi testvériség, szeretet legyen az úr« [48]. Természetesen, most nem hívnak a zászlajuk alá minden honfiút; a forradalom hajótörést szenvedett, a hatalom ismét »biztos helyen« van, nincs szükség tehát arra, hogy vallás-egyveleget csináljanak politiká-

jukból. Harcot hirdetnek a felekezeti szétagoltság ellen. Vallásfelekezeti politikájuk megfelel egy nyílt, agresszív katolikus keresztény politikai törekvésnek. Lenéznek, mellőznek, gúnyolnak minden más vallási »érdekeltséget«. Egyszóval, ők olyan Magyarországot akarnak, ahol a katolikus keresztényi »demokrácia« minden jognak egyedüli és kizárólagos hordozója. Ez a véleményük a munkáról is: »jogot a munkához«, de »keresztényi kötelességtudatot a joghoz« [49]. Egy ilyen politikai koncepció gyakorlati megvalósítása nem vezethet máshoz, mint a legféltelenebb diktatúrához. A Horthy-fasizmus a szerénytelenség legkisebb gyanúja nélkül nevezhette volna az »új« keresztény szocialistákat az eszméje »szülőanyjának«, amihez már más nem kellett, csak a gyakorlatba való átültetés és egy kis átformálása az adott irányzatnak. S mindezek után — ami az ő logikájuk szerint érthető — az »ideális erkölcsi élet közelgő uralmát« bizonygatták [50].

Annyira természetesen nem voltak bizonyosak ügyük szükségszerű győzelmében, hogy mellőzhatték volna a kommunisták elleni konkrét támadást politikai és eszmei síkon. Ezért tehát azon igyekeztek, hogy megkíséreljék a Tanácsköztársaság temetésével együtt a kommunizmus eszméjének az eltemetését is. A vörös zászlóval és csillaggal — állapítja meg az egyik cikk — az egész világ ellen egy »borzalmas merénylet« készült [51]. Szükségesnek tartották, hogy a vörös zászló és csillag nemzetköziségevel egy másik nemzetköziséget állítsanak szembe. Ezért a »világ proletárjai egyesüljetekek« jelszó ellen kiadták a »világ munkásai egyesüljetekek« jelszavát és ebbe a jelszóba belefért minden és mindenki, legyen az proletár, kistulajdonos, igazi keresztény tőkés stb., csak egy ne legyen: kommunista. Ebben a jelszóban feloldották az egyes társadalmi osztályokat, rétegeket; »kiküszöbölték« az osztályellentétet, miután kijelentették, hogy ebben a nemzetköziségben a »jólét gondolata« domináljon, a kereszténység nemzetközisége szellemében. Mit jelentett ez a nemzetköziség náluk? »Fel a nemzeti zászlóval, rajta a kereszttel!« — ezt és semmi többet, a legvadabb nacionalista ideológia kereszttel való propagálását.

Más vonatkozásban, — elméleti síkon —, egy kissé reálisabb elemzését próbálják adni a forradalmi eseményeknek, de csupán azért, hogy meggyőzzék a népet — Marx alapján a kommunisták és általában a forradalmi szocialisták »tévedéseiről«. Hegedüs Andor »A gazdasági harc és a keresztény szocializmus« c. folytatólagos cikkében [52] arról elmélkedik, hogy mi volt az oka a kisemberek elkeseredésének és mi lett volna a szociáldemokraták feladata. (Itt lényegében a kommunistákról beszél, mert érveit a jobboldali szociáldemokratáktól lopta nagyrészt.)

Szerinte egyik súlyos ok az volt, hogy a rohamos gazdasági fejlődés nálunk nemcsak a nagytőke gazdasági beruházásait növelte, — ami önmagában még nem baj —, hanem együtt járt a pazarlás növekedésével; a nagytőkések arra törekedtek, hogy arisztokrata módon rendezkedjenek be és így elhanyagolták a munkásjóléti intézmények fejlesztését.

Ez azt vonta maga után, hogy egyrészt gyorsan növekedett a tömegek elkeseredése és másrészt pedig ez megkönnyítette a szociáldemok-

raták szervező munkáját az államrendszer ellen. És mindez olyan körülmények között ment végbe, amikor az alkotmányos élet és a tőkés termelés még nálunk a nyugati országokhoz viszonyítva, igen elmaradott volt. Véleménye szerint a magyar szocialisták igen súlyos hibát követtek el, amikor mindezt látva, vagy nem látva, eltértek Marx tanításától, mert Marx azt mondja: »a tőkés termelés rövid osztályuralma tömördekebb, tengernyibb termelő erőt alkotott, mint az előtte élt nemzedékek együttesen«. »És ha ez így van, — mondja a szerző —, annak, ki a fejlődés alapján áll, nem gyűlöletet kell szítani ellene (a kapitalizmus ellen), hanem támogatást kell nyújtani, hogy hivatását minél előbb betöltse.« Ime, a szociáldemokraták, mint a történelem »mostoha gyerekei« megérdemelték, — következik a cikkből —, hogy alaposan rájuk paskoljon az újból győzedelmeskedett, restaurált kapitalizmus, a maga fasizmusával, s a bocsánatot csak úgy nyerhetik el, ha a rendszer támogatóivá válnak. S ha ezt nem teszik, akkor vesszenek. Miután a keresztény szocializmus, mint szociális rendszer, nem önállósulhat, — hiszen olyan új, önálló tulajdon formák létrehozására lényegéből eredően képtelen, amelyek az emberiség »igazi« megváltását eredményeznék —, csak szavakban jut el — Heller Farkas szavaival szólva — addig, hogy kinyilatkoztassa: a keresztény szocializmus a »legtökéletesebb, legjózanabb« tartalmú életformának a megteremtése [53].

*

Az »új« keresztény szocialisták, akiket a forradalmi hullám legreakciósabb ellenhatásaként dobott a magyar belpolitikai élet a felszínre, 1919. után eszmeileg teljesen azonosultak a fasizmussal, s gyakorlatilag a politikai segítséget különböző formákban szolgáltatották Horthyéknak (keresztényszocialista szakszervezetek, szövetkezetek stb.). A magyar fasizmus nagyszerűen felhasználta mindazt, ami az ő eszmei fegyvertárukban szerepelt, s ami soha nem jelentett mást, mint »a fasiszta diktatúra ellen fellépő proletariátus harcának bomlasztását és nyílt hátbatámadását . . .« [54].

Az »új« keresztény szocialisták, akik a keresztény szocialista teoretikusok (XIII. Leó stb.) tanítványaiként léptek porondra, természetesen — minden újdonságok mellett — nem tettek mást, mint alkalmazni igyekeztek a gyakorlatban mindazt, amit a keresztény szocializmus magyar vonala előttük egészen, vagy részben kidolgozva lefektetett és más, kevésbé »forradalmi« módszerekkel — nem támadva azt, amit az »újaknak« már szavakban támadni »kellett« — megvalósítani igyekezett. Ennyiben »új« és másban mindenben közös az eszmei talaj.

Néhány adat a keresztény szocializmus agrárpolitikájáról

Az alábbiakban vizsgáljunk meg néhány adatot magyarországi vonatkozásban, a keresztény szocializmus agrárpolitikájának tanulságaként.

A keresztény szocialisták egyik vesszőparipája a gazdaság és a politika egymástól való teljes függetlenségének bizonygatása. Erre különö-

sen akkor kényszerülnek, amikor konkrét gazdasági programot igyekeznek adni. Ugyanis a tények arra kényszerítik őket, hogy elismerjék azokat az óriási vagyoni különbségeket, a fényt és a nyomort, ami alapjaiban megosztja az embereket, sőt hogy elismerjék a helyzet megváltoztatásának szükségét. Erre az elismerésre olyan okok kényszerítik őket (a forradalomtól való félelem; a keresztény eszme stb.), amelyek figyelmen kívül hagyása önmaguk megtagadását jelentené, s a keresztény szocializmus gyors és teljes lejárátását vonná maga után. Itt azonban nem az a lényeges, hogy mit és miért ismernek el, hanem az, hogy mit nem ismernek el és miért.

Már az előző fejtegetésekből is kiderült, hogy a keresztény szocializmus határozottan szembehelyezkedik a forradalommal. Ezt azzal indokolja, hogy az anyagi jólét megteremtése nem függ a politikai rendszertől, hogy attól függetlenül lehet célhoz érni, hogy más a gazdaság és más a politika, a kettő egymástól teljesen független, hogy az »örök« erkölcsi törvények általánossá tétele az egyedüli és lehetséges eszköz a jólét megteremtésében, s minden olyan törekvés, amely ezt mellőzi, istentelen és üldözendő. Maga az a tény azonban, hogy a keresztény szocialista ideológusok annyit bizonygatják a gazdaság és a politika »teljes függetlenségét«, hogy ők maguk annyira politizálnak annak érdekében, hogy a jólét elérésének útját a tömegek tudatában politika-mentessé tegyék, azt mutatja, hogy az egyháznak a törekvései — a kisemberekért — nem mentesek a politikától, s hogy következésképpen ebben valami távolabbi hatalmi törekvés rejlik.

A hatalmi viszony (politikai értelemben) nem lényeges, — mondják —, csak úrrá kell tenni a jólétet. Rá kellett jönniök azonban arra, hogy az a bűvös kör, — örök erkölcsi törvények érvényesítése a jólét érdekében stb. —, amiben mozogtak, nem vezet célhoz, hogy elvontsága képtelenségeket eredményez. Ezért egy olyan konkrét gazdasági programot dolgoztak ki, amely már szükségessé teszi az aktív társadalmi mozgást. A jólét megvalósítását »a tömegakarát demokratikus érvényesítésétől« teszik függővé. Ez a demokratizmus azonban nem politikai demokráciát jelent, csupán a gazdasági életre terjed ki [55].

Hogyan képzelik el ezt az úgynevezett gazdasági demokráciát? Úgy, hogy »a munkából élők többségének akarata szabja meg a gazdasági élet haladásának útját« [56]. Ha azonban ez az »akarát« mégsem érvényesül, akkor nem tehetnek semmit, mert ők csak munkások. Így pl. az üzemvezetésbe stb. már nem szólhatnak bele. Az egyház demokráciájának ez a »politika-mentessége«, a kapitalizmusban a dolgozók legnyitabb kiszolgáltatása az uralkodó osztályok politikájának.

Ami a keresztény szocializmus agrárpolitikáját illeti, ott még világosabb fény derül a lényegre. A mezőgazdaságban a gazdasági demokráciát a földbirtokreform alapján képzelik el, azaz úgy, hogy az új tulajdonos a réginek megfizeti a föld árát. Nem ért egyet a földosztással, mert a kártalanítás nélküli elsajátítás ellenkezik az »igazi« demokráciával. A földreform »áldásában« természetesen csak olyanok részesülhetnek, akiknek erre már eleve megfelelő gazdasági bázisuk van.

Miről van szó tulajdonképpen?

A keresztény szocializmus számára »csak az a cél fontos, hogy megerősítse számban és anyagi erőben a kiscgazdaosztályt, továbbá, hogy lehetővé tegye a mezőgazdasági munkásosztály kiválóbbjai részére a magántulajdon megszerzését« [57]. Már maga ez az elv megfelelő korlátokat állít a birtokszerzési lehetőségek elé, s ugyanakkor kategórikus kijelentésével elejti a nincstelen földmunkások döntő részének földhözjutását. De mi akadályozza ezt? Milyen volt a birtokmegosztás két végelete 1930-ban Magyarországon? A statisztikai adatokból kiderül, hogy amíg az 1—5 kat. holdig terjedő 540 580 kiscgazdaság kezén összesen 1 462 256 kat. hold föld volt, addig mindössze 1 644 biztos (ezer holdon felül) 3 778 567 kat. hold földdel rendelkezett. Ezen belül az egyház kezén 851 321 kat. hold föld volt, míg a hitbizományi birtokok 832 540 kat. holdat tettek ki [58].

Nyilván azt várnánk, hogy a keresztény szocializmus »agrárdemokráciája« kiküszöböli majd ezt a kiáltó ellentmondást. Ez azonban a fenti elv szerint sem következhet be (a három millió nincstelen elesik), amihez még hozzákapcsolódik a nagy latifundiumok sérthetetlenségének elve. Ezt az elvet az egyik szociálpolitikus így indokolja még 1914-ben: »Magyarországon a latifundiumok nagy része királyi adományozás folytán keletkezett és nem a kapitalista fejlődés hatása alatt, s így ezen a viszonyon csak részben lehet változtatni.« [59]. Mikos Ferenc 1934-ben ezt úgy konkretizálja, hogy egy birtokreform nem érintheti az egyházi, hitbizományi és egyéb kötött birtokokat, azok tehát változatlanul megmaradnának [60]. (Ez a birtokterület a legenyhébb számítás szerint is kb. 4,5 millió kat. hold.) Azt, hogy ehhez a birtokterülethez miért nem nyúlhat egy esetleges birtokreform — megváltás útján! —, a szerző különböző, szerény, erkölcsi magyarázatokkal kerüli meg, a magántulajdonjog általános hangoztatásával üti el a probléma lényegét.

Az egyház tehát kibújt az általa hirdetett keresztény szocializmus gazdasági eszméjének konzekvenciái alól, mégpedig abban a reményben, hogy ha ezt a törekvését elfogadja az »emberiség«, akkor ismét ő lesz az egyedüli és kizárólagos gazdasági és politikai hatalom, s ha vért izzadva is a gazdasági demokrácia »áldásaitól«, ismét neki fog hódolni az egész világ.

Magyarországon az 1945-ös földosztás nem ilyen »eszményi« törekvéseket valósított meg, hanem *megváltotta* azt a 3 millió magyar koldúst, akiknek »megváltását« az egyház istenre bízta, hogy ő maga földi hatalom maradhasson. 1945. után eltűntek Magyarország agrárterképéről a feudalista nagybirtokok, s bár ez nem egyezett a keresztény szocializmus gazdasági demokráciájával, kiderült, hogy igazibb és »eszményibb« annál, amit a keresztény szocialisták örök eszményként könyveltek el.

Összefoglalás

A keresztény szocializmus, mint a katolikus egyház gazdasági és politikai reflexiója a múlt század utolsó évtizedeiben igen felélénkült. A liberalizmus elleni kritikai támadásával azt akarta elérni, hogy a saját múltját igazolva egy reakciós történelmi fordulatot hajtson végre,

amelynek közvetlen célja — a proletariátus szocialista törekvéseinek megakadályozásán keresztül — saját feudális, egyházi hatalmának visszaállítása volt. Ebben a harcában elsősorban a középosztályokra apellált, de szociális demagógiájával igyekezett leszerelni és maga mellé állítani a kizsákmányolt tömegeiket is. A magántulajdon megváltozhatatlan szentségének bizonygatása, valamint ennek alapján a »mindenkinek« beígért jólét, fő ideológiai eszközei voltak. Ezen keresztül igyekezett igazolni a fennálló társadalmi és államrend sérthetlenségét, amely ugyanakkor nem zárja ki, sőt szükségessé teszi a szociális reformokat.

A keresztény szocialisták az első világháború után Magyarországon politikailag is igen aktivizálódtak és a szocializmus, a kommunisták elleni harc fő szónokaivá váltak. Nacionalista, antiszemita propagandájuk a Horthy-fasizmusnak mintegy előzetes eszmei, ideológiai igazolását jelentette.

J E G Y Z É K

- [1] Marx—Engels: A Kommunista Párt Kiáltványa. (Szikra, 1952. 35. l.)
- [2] Dr. Való Simon: A szocializmus orvoslása a modern társadalmakban. (Katholikus szemle, 1891. V. köt. 391. l.)
- [3] Dr. Való Simón: Vallás és szocializmus a modern társadalmakban. (Uo. 268. l.)
- [4] Dr. Való Simon: A szocializmus orvoslása ... (388. l.)
- [5] Uo. (388. l.)
- [6] Uo. (401. l.)
- [7] Uo. (392. l.)
- [8] Marx—Engels: A Kommunista Párt Kiáltványa. (44. l.)
- [9] XIII. Leó pápa: Az állam szervezetéről szóló enciklikája. (1885. nov. 1.)
- [10] Dr. Szilvek Lajos: Vallás, tudomány, közjólét. (Kath. Sz. 1895. IX. köt. 521. l.)
- [11] XIII. Leó pápa: A munkáskérdésről szóló enciklikája. (1891.)
- [12] Dr. Mikos Ferenc: A quadragosimo anno gazdasági rendje. (Bp. 1934. 76. l. idézi XI. Pius pápa hasonló kezdetű enciklikáját.)
- [13] Uo. (115. l.)
- [14] Marx Károly: A tőkés termelés előtti tulajdonformák. (Szikra, 1953. 7. l.)
- [15] Uo. (8. l.)
- [16] Dr. Mikos Ferenc: A quadragosimo anno ... (14. l.)
- [17] Zsol. 28. l.
- [18] Prohászka Ottokár: A diadalmas világnézet. (Székesfehérvár, 1925. 208. l.)
- [19] Párvy Sándor: XIII. Leó pápa és a munkásügy. (Kath. Sz. 1891. 501. l.)
- [20] Uo. (502. l.)
- [21] Uo. (507. l.)
- [22] Uo. (507. l.)
- [23] X. Y.: Keresztényszocializmus (Kath. Sz. 1895. IX. köt. 8. l.)
- [24] Dr. Mikos Ferenc: A quadragosimo anno ... (36. l.)
- [25] Uo. (83. l.)
- [26] Uo. (83—84. l.)
- [27] Uo. (84. l.)
- [28] Lásd: Katholikus Szemle, Magyar Kultúra c. folyóiratok.
- [29] Keresztény Szocializmus. I. évf. 1. szám.
- [30] Keresztény Szocializmus. I. évf. 1. szám.
- [31] Uo.
- [32] Uo.
- [33] Uo.
- [34] Uo.
- [35] Keresztény Szocializmus. I. évf. 20. szám.
- [36] Uo.

- [37] Keresztény Szocializmus. II. évf. 48. szám.
 [38] Uo.
 [39] Uo. (Tóth Kálmán: Magyarok, keresztények előre c. cikke.)
 [40] Uo.
 [41] Uo.
 [42] Keresztény Szocializmus. III. évf. 5. szám. (Leander: »Ébredő Magyarok« c. cikke.)
 [43] Uo.
 [44] Keresztény Szocializmus. III. évf. 7. szám. Leander szerint az őskeresztény kommunizmus azért bomlott fel, mert »beékelődött a közösségbe a hamisság, mert akadt huncut az emberek között, vajon ki hiteti el velünk, hogy az megvalósítható most, amikor az idealista, a becsületes ember a ritka kivétel, ellenben millió és millió az egoista, a huncut, aki többet akar a másinál. Vajon mivel győzik le a kommunisták az önzést? Mivel változtatják meg a mások rovására is telhetetlenkedő emberi természetet?«
 [45] Uo.
 [46] Egri Népújság, 1919. szeptember 3. szám.
 [47] Keresztény Szocializmus, 1919. augusztus 8. szám. (Rendkívüli kiadás.)
 [48] Uo.
 [49] Uo.
 [50] Uo.
 [51] Keresztény Szocializmus, III. évf. 20. szám.
 [52] Keresztény Szocializmus. 1919. október 17. és 19. szám.
 [53] Keresztény Szocializmus, 1919. október 26. szám.
 [54] Nemes Dezső: A KMP harca 1919. augusztusától 1929. őszéig. Szikra, Bp. 1952. 17. l.
 [55] Dr. Mikos Ferenc: A quadragesimo anno... 144—146. lap.
 [56] Uo. 146. lap.
 [57] Czettler Jenő: Magyar mezőgazdasági szociálpolitika. Bp. 1914. 372. lap.
 [58] Az adatokat a Magyar Statisztikai Szemle 1931. évfolyamából és a Katolikus Lexikon 1. kötetéből vettem.
 [59] Czettler Jenő: Magyar mezőgazdasági... 375. lap.
 [60] Dr. Mikos Ferenc: A quadragesimo anno... 280. lap.

SZOKODI JÓZSEF:

Einige Fragen des christlichen Sozialismus

Der christliche Sozialismus, als die ökonomische und politische Reflexion der katholischen Kirche, wurde in den letzten Jahrzehnten des 19. Jahrhunderts neubelebt. Die Kirche wollte mit diesem kritischen Angriff auf den Liberalismus — ihre eigene Vergangenheit rechtfertigend — einen geschichtlichen Umschwung erreichen. Das unmittelbare Ziel dessen war die Wiederherstellung der kirchlichen Macht, durch die Verhinderung der sozialistischen Bestrebungen des Proletariats. Die Kirche stützte sich in diesem Kampf vor allem auf die Mittelklassen, aber sie war bestrebt durch ihre soziale Demagogie auch die ausgebeuteten Massen für sich zu gewinnen. Ihre ideologischen Waffen waren vor allen Dingen die Verteidigung des Privateigentums als unveränderliches Heiligtums, sowie die auf Grund des Privateigentums versprochene allgemeine Wohlfahrt. So rechtfertigte die Kirche die Unantastbarkeit der bestehenden sozialen und staatlichen Ordnung, was aber die soziale Reform nicht ausschliesse, sondern geradezu notwendig mache.

Die Christlich-Sozialen aktivisierten sich politische seit 1917, auch in Ungarn, und waren die ersten Wortführer im Kampfe gegen den Sozialismus und gegen die Kommunisten. Ihre notionalistische und antisemitische Propaganda bedeutete schon im voraus eine ideologische Rechtfertigung des Horthy-fasismus.